

Marjetka Balkovec Debevec*

»Leva roka je grda roka!«

O sprejemanju levičnosti v šoli skozi čas

“The left hand is a bad hand!”

Acceptance of left-handedness in school over the years

Izvleček

Otrok – levičar je svojo drugačnost v prevladujočem svetu desničarjev najbolj prelomno in boleče občutil ob vstopu v šolo in ob učenju pisanja. Prispevek predstavlja, kako je v šoli na Slovenskem zelo počasi in s težkimi koraki potekalo sprejemanje levičnosti v šoli, saj je še vse do sedemdesetih let 20. stoletja veljalo, da je le desna roka – »prava roka« in z njo so se morali naučiti pisati tudi levičarji. Pojasnjeni so osnovni dejavniki levičnosti, predsodki o levičarjih skozi čas, zapisi o levičarjih v pedagoški literaturi in dela pedagoginj Milice Stupan, Helene Puhar ter novejšje raziskave o levičarjih v družbi in v šolstvu.

Abstract

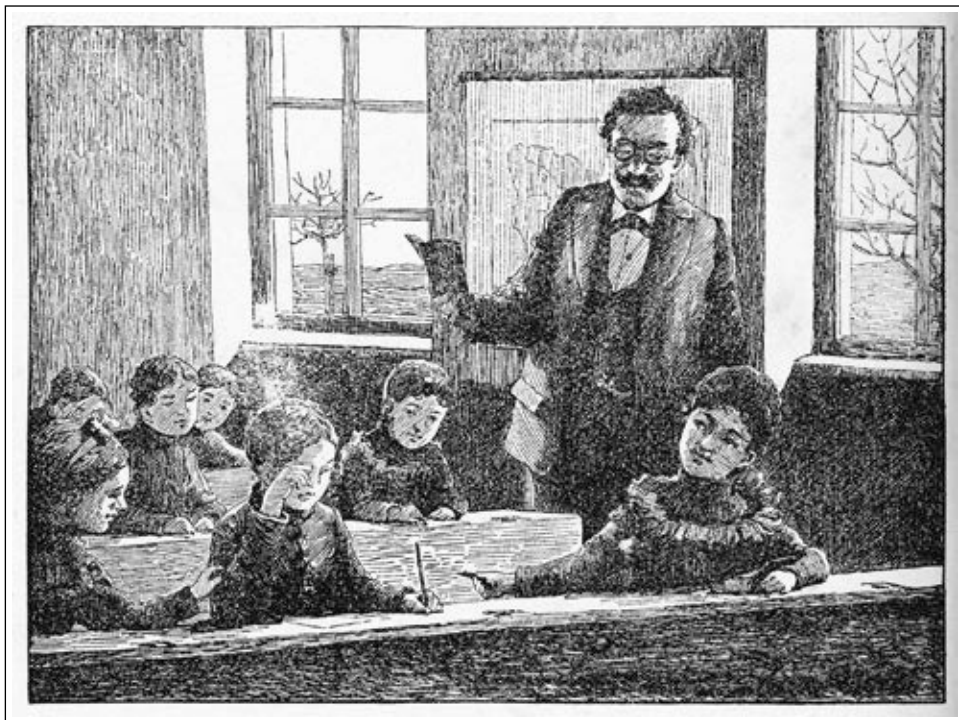
Left-handed children felt their differentness in the predominantly right-handed world most strongly and painfully upon starting school and when learning how to write. The article presents how in Slovenian schools the acceptance of left-handedness happened very slowly and with great difficulty, since until as late as the 1970s it was considered that only the right hand was the “right” hand and left-handed children had to learn to use this hand for writing. There is also a description of the basic factors of left-handedness, prejudices about left-handers, notes on left-handers in the pedagogical press and the works of the teachers Milica Stupan and Helena Puhar, and the latest research on left-handers in society and school.

Uvod

»Ali naj levičnika prisilimo k pisanju z desno roko ali ne?« Tako se je v svoji razpravi o levičarjih v šoli spraševala Helena Puhar v članku, objavljenem leta 1955 v Sodobni pedagogiki. Helena Puhar (1920–1968), učiteljica, pedagoška svetovalka, pisateljica in urednica,¹ je napisala več člankov in knjig z obravnavo različnih vzgojnih vprašanj. V prispevku o levičarjih, ki ga lahko uvrščamo med prve in temeljne sloven-

* Marjetka Balkovec Debevec, mag. znanosti s področja etnologije in prof. zgod., muzejska svétnica, Slovenski šolski muzej, Ljubljana, e-pošta: marjetka.balkovec@guest.arnes.si

1 Več: *Enciklopedija Slovenije*, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1996, št. 10, str. 15.

Levičarji so se v šoli morali naučiti pisati z desnico. (Janez Koprivnik, Gabriel Majcen, Začetnica za slovenske ljudske šole, 1897, str. 48)

ske članke, ki izpostavljajo problem levičnih otrok v šoli, je iskala »bistvo levičništva in njega pomen pri nastajanju težav«. ²

Sama se je s tem vprašanjem podrobneje začela ukvarjati ob osebni izkušnji, ko je prevzela razred od kolegice, ki ji je o eni izmed deklic dejala, da piše z levo roko in naj je ne sili pisati z desnico. Puharjeva je začela iskati ustrezno literaturo o tem vprašanju, v pomoč ji je bila, kot je navedla, predvsem razprava Hermana Wegenerja s Psihološkega instituta v Kielu v Nemčiji Iz psihologije levoročnosti. V svojem članku je predstavila »kratek povzetek o tem problemu najbolj veljavnih naziranj«. »Levičništvo« so začeli raziskovati šele ob koncu 19. stoletja, vendar je bilo, kot je navajala Puharjeva, sredi 20. stoletja še veliko različnih gledanj, predvsem ob vstopu v šolo oziroma ob vprašanju, ali naj levičnike »prisilimo pisati z desnico ali jih pustimo pisati z levico ali pa morda kar z obema rokama«. »Skoro vsa pedagoška praksa pa seveda stoji zaenkrat še odločno na stališču pisanja z desnico in to za oba ročna tipa, tako za desničnike kot

2 Helena Puhar, Ali naj levičnika prisilimo k pisanju z desno roko ali ne?, v: *Sodobna pedagogika*, 1955, št. 1–2, str. 15–21.

tudi za levičnike.«³ Tako so se sredi petdesetih let prejšnjega stoletja morali levičarji v šoli v največji meri in pri večini učiteljev še prilagajati svetu desničarjev. V pričujočem članku nas zanima, kakšen je bil odnos do levičarjev v šoli na Slovenskem tudi pred tem obdobjem in kakšne so spremembe v zadnjih desetletjih.

Levak, levičnik, levičar

Za osebo, ki pri pisanju in pri drugih delih raje in bolj uspešno uporablja levo roko namesto desnice, so v preteklosti uporabljali predvsem izraza *levak*⁴ in *levičnik*,⁵ od druge polovice 20. stoletja se uveljavi izraz *levičar*. Levičar je po razlagi v Velikem slovenskem leksikonu tisti, ki je bolj spreten z levico, torej z levo, manj spreten roko kot pa z desnico. Razlaga dodaja: »Nekdaj je bilo levičarstvo v šoli prepovedano.«⁶ Torej je bilo za levičarja v večini še vse do sedemdesetih let 20. stoletja srečanje s šolo in z učenjem pisanja najbolj prelomno, odločilno in morda najbolj boleče spoznanje o lastni drugačnosti v primerjavi z večinskimi desničarji.

Puharjeva je sredi 50. let 20. stoletja levičarja oz. levičnika označila tako: »Kot levičnika označujemo človeka, čigar leva roka je za opravljanje bolj kompliciranih kretenj boljje disponirana od desnice. Seveda pa je primarna ročnost lahko že prikrita tako pri vzgojnih vplivih okolja kot tudi po svojih lastnih vzgojnih prizadevanjih. Vendar povsem spontane kretnje vsaka oseba le opravlja z njej lastno usmerjenostjo.«⁷ Opozorila je, da pravilno oceno ročnosti neke osebe bolj zanesljivo določimo, ko jo opazujemo v spontanah reakcijah, npr. s katero roko seže nekdo po žogo, ki smo jo vrgli v igri, s katero roko si pobere radirko, ki mu je po nesreči padla na tla, v katero stran se obrne pri povsem spontanah kretnjah, s katero roko se začne braniti, kadar je v nevarnosti. Drugače je pri opazovanju dejavnosti, kjer ima velik vpliv tudi vzgoja in okolje, na primer pri uporabi pribora pri jedi, pri pisanju in drugem.⁸

Vse, kar je dobrega, je desno – kar je slabega, je levo

Desno ima v večini kultur izvor v pozitivnem, dobrem, pravilnem, nasprotno temu pa levo izvira iz negativnega, slabega, napačnega. To nam potrjujejo tudi jezikov-

3 Puhar, n. d., str. 15.

4 Npr.: Miro Šijanec, Maribor: Jezikovni pouk in dušeslovje, v: *Popotnik*, 1914, št. 11, str. 259.

5 Npr.: H. Puhar, n. d.; Milica Stupan, Naloga in cilj nove šole v luči individualne psihologije, v: *Popotnik*, 1932, št. 9, str. 267–272.

6 Marta Kocjan - Barle, Drago Bajt (ur.), Maja Ogrizek (ur. 2. knjige): Veliki slovenski leksikon, geslo levica. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2004–(2005), str. 448.

7 Puhar, n. d., str. 16.

8 Prav tam.

ne raziskave. V prvotnem indoevropskem jeziku, ki so ga govorili 3000 let pr. n. št. in iz katerega so se razvili stari jeziki sanskrt, grščina in latinščina, pa tudi večina sodobnih evropskih jezikov, ni bilo besede za »levo«, samo za »desno«. Razlog za to naj bi bili tabuji, povezani s to stranjo telesa. V poznejših jezikih izoblikovane besede za »levo« so imele navadno slabšalni pomen. Naj to ponazori nekaj primerov. Latinska beseda za levo je *sinistre*, iz nje se je razvila angleška beseda *sinister* ali zlovešč. Nasprotno temu je latinska beseda za desno *dextrous* oziroma kasneje razvita angleška beseda *dexter* ali vešč. Grška beseda *skaios* pomeni levičen, pa tudi tistega, ki prinaša zlo usodo ali je neroden. Francoska beseda za desno je *droit*, ki hkrati pomeni tudi zakon, medtem ko beseda za levo *gauche* pomeni tudi neroden. Jasno in enostavno razliko med desno in levo ponazori nemščina, saj *recht* pomeni desno, zakon in tudi pravilno, *links* pa pomeni levo in šibek.⁹

Tudi v slovenskem ljudskem izročilu hitro najdemo pomene, ki desno povezujejo s pravilnim, dobrim, levo pa z nepravilnim, slabim. Kadar podamo roko v pozdrav, to naredimo z desnico, saj leva roka »ni prava«. Izraz »levak« pomeni osebo, ki je pri delu slab, ki mu nič ne gre od rok. Če rečemo, da je nekdo »naredil nekaj z levo roko«, pomeni, da je to naredil bolj slabo in na hitro. Za zelo nerodnega, tudi lenega človeka velja tisti, ki ima »dve levi roki«. Znamenje slabega pa ni le leva roka, tudi leva noga ne prinaša nič dobrega. Vprašanje: »Ali si danes vstal z levo nogo?« pomeni, da smo pri osebi, ki smo ji namenili to vprašanje, opazili nekaj slabega, slabovoljnega, neuspešnega.

Različni pisci poudarjajo, da sodi diskriminacija levičarjev med najgloblje zakoreninjene predsodke. Menda to velja za večino kultur, izjemo pripisujejo le starim Inkom, ki so menili, da levičarji prinašajo srečo.¹⁰ Antična Grčija je levičarjem pripisovala slabosti, tako je starogrški filozof Parmenides trdil, da mati med nosečnostjo nosi sina na desni strani, hčerko pa na levi. V gledališču antične Grčije so malopridneži, hudobni duhovi in slabe novice vedno prihajali z leve strani odra, vse kar je bilo dobrega pa z desne. Navajajo, da je tudi v krščanstvu oziroma v Svetem pismu več navedb, ki povečujejo desno roko v nasprotju z levo. Desna roka je tudi tista, ki blagoslavlja, prejema in daje kruh, mazili, z njo se verniki pokrižajo idr.¹¹ Pred stoletji naj bi Katoliška cerkev levičarje uvrščala med služabnike hudiča. V različnih kulturah najdemo različne predsodke do levičarjev. Tako naj bi bila na Japonskem še pred nekaj desetletji levična žena zadosten razlog za ločitev. Je morda razlog, da si mladoporočenci poročne prstane nadenejo na levo roko, res v izročilu, da bodo s tem izgnali zle duhove, ki bi lahko vznemirili zakon? Arabci se z desno roko dotikajo delov telesa nad pasom, z levico pa pod njim. Beduini ženske postavijo na levo stran šotora, desno stran pa prihranijo za moške, s čimer želijo pokazati, kateri spol je pomembnejši. Domačini

9 Ed Wright, *Levični velikani svetovne zgodovine*. Prevedla: Ljubica Klančar, Andrej Kurillo. Olševke: Narava, 2012, str. 5–6.

10 Prav tam.

11 Jože Boroša, *Levica v sencih desnice: je leva roka grda roka?* Ljubljana: Forma 7, 1998, str. 20–22.

Približno 10% ljudi je levičarjev, skozi zgodovino ostaja delež razmeroma enak.

v Gvineji se kozarca nikoli ne dotaknejo z levim palcem, saj verjamejo, da bi tako zastrupili pijačo. Maorske ženske slavnostna oblačila tkejo z desno roko, saj bi z levo onečastile in zaklele obleko. Afriška plemena ob reki Niger ženskam prepovedujejo pripravo hrane z levo roko, saj se bojijo čarovnije.¹²

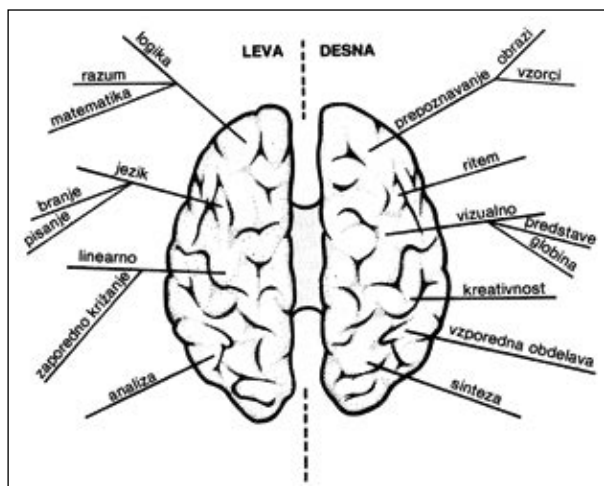
Približno deset odstotkov ljudi je levičarjev

Novejše raziskave potrjujejo, da je približno deset odstotkov ljudi levičarjev. Ta delež ostaja razmeroma enak skozi vso zgodovino in v vseh kulturah, čeprav tam, kjer je več diskriminacije proti levičarjem, več levičarjev svojo primarno ročnost zataji. Več levičarjev je moških, predstavljajo dvanajst odstotkov moške populacije, manj žensk – levičark je osem odstotkov ženske populacije.¹³ Podatek o desetodstotnem deležu levičarjev velja za ljudi, ki pišejo z levico, če pa upoštevajo še druge kriterije, pri katerih je prevladujoča uporaba leve roke, ocenjujejo, da je delež levičnih še višji, deset do trideset odstotkov prebivalstva.¹⁴

12 Svetovni dan levičarjev 2002, dostopno na: <http://www.24ur.com/ekskluziv/zanimivosti/svetovni-dan-levicarjev.html> (18. 11. 2012).

13 Po: Wright, n. d., str. 6.

14 Več glej: Bryan Kolb, Ian Q. Whishaw (University of Lethbridge), *An introduction to Brain and Behavior*. New York: Worth Publishers, 2001, 2006, 2011 (Third Edition), str. 549.

Pomembna vloga možganov pri nagnjenosti k določeni roki. (Vir: Peter Russel, Knjiga o možganih. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1986, str. 52)

Vloga možganov

Strokovnjaki so prepričani, da imajo možgani pomembno vlogo pri nagnjenosti k določeni roki. Človeški možgani so razdeljeni na dve hemisferi, levo in desno. V zvezi z delovanjem možganov se je izoblikovala tudi misel: »Samo levičarji so pravi desničarji.« Levo stran telesa namreč nadzoruje desna stran možganov. Nevrološko levičarjem vlada desna možganska hemisfera. Študije so jasno pokazale, da desna in leva možganska hemisfera opravljata različne kognitivne funkcije.¹⁵ Oba režnja, levi in desni, sta na več mestih povezana, po teh povezavah pa med njima potekajo informacije. V desni polovici možganov so centri za vidne, prostorske in intuitivne procese, leva stran pa nadzoruje govor, logiko in mišljenje. Obe polovici sodelujeta pri izvajanju različnih nalog. Tudi desna polovica možganov nadzoruje govor, logiko in mišljenje, vendar v veliko manjši meri kot leva, isto pa velja za to polovico glede vidnega in prostorskega nadzora. Če je pri mladem človeku ena stran možganov nesposobna, lahko za pisanje brez težav uporablja drugo stran.¹⁶ Arheološke analize grobov in druge najdbe so potrdile, da so bili levičarji med prevladujočimi desničarji že od kamene dobe naprej. Pri desničarjih prevladuje center za jezik v levi možganski polobli. Tudi pri okrog sedemdesetih odstotkih levičarjev prevladuje center za govor na levi strani možganov, pri okrog tridesetih odstotkih pa opravlja funkcijo uporabe govora na desni in levi strani možganov enako. Okrog 26 odstotkov otrok obeh staršev levičarjev bo

¹⁵ Wright, n. d., str. 7. Glej tudi: Kolb, Whishaw, n. d., str. 330–331, 549–551.

¹⁶ Svetovni dan levičarjev 2002, dostopno na: <http://www.24ur.com/ekskluziv/zanimivosti/svetovni-dan-levicarjev.html> (18. 11. 2012).

levičnih, le okrog devet odstotkov otrok dveh staršev desničarjev naj bi bilo levičarjev. Zanimiv je podatek, da obstaja velika možnost, da je med dvojčki eden levičar.¹⁷

Vprašanja glede tega, zakaj je večina ljudi desničarjev, manjšina pa levičarjev, ostajajo odprta: nobenih dokončnih ugotovitev ni, niti izrecnih dokazov. Edino dejstvo je, da iz neznanega vzroka deset odstotkov ljudi raje od desne roke uporablja levo. Razlage so različne, razloge za nastanek levičnosti pogojujejo z možgani, geni, okoljem, razvojem zarodka, vplivom kemičnih procesov v telesu. Strokovnjaki ob raziskovanju pojava prihajajo do različnih, včasih tudi nasprotujočih si rezultatov. Mogoče bodo v prihodnosti odkrili način, ki bo dal dokončen odgovor na vprašanje, zakaj in kdo so levičarji.¹⁸

Pomembni levičarji

Obstajajo tudi ugotovitve o tem, da so levičarji bolj uspešni pri vizualni in prostorski percepciji in pri razmišljanju, celo vizionarstvu. Nekatere raziskave potrjujejo, da levičarji rajši tvegajo, so torej nevrološko drznejši. Levičarji delujejo v svetu, ki jim ne ustreza, zato nekateri postanejo uporniki, drugi se umaknejo, tako da svojo genialnost posvetijo samotnim dejavnostim, kjer njihov um lahko neomejeno vlada. Tretji se prilagodijo svetu, ki je zanje pogosto obrnjen na glavo. Literatura navaja vrsto znanih osebnosti – levičarjev: Ramzes Veliki, Aleksander Veliki, Julij Cezar, Ivana Orleanska, Leonardo da Vinci, Michelangelo Buonarroti, Rafael Santi, Isaac Newton, Napoleon Bonaparte, Ludwig van Beethoven, kraljica Viktorija, Lewis Carroll, Mark Twain, Friedrich Nietzsche, Henry Ford, Marie Curie, Mahatma Gandi, Charlie Chaplin, Babe Ruth, Alan Turing, Jimi Hendrix, Paul McCartney, Bill Gates, Martina Navratilova, John McEnroe, več predsednikov Združenih držav Amerike, med njimi Bill Clinton in Barack Obama.¹⁹

Zanimiva bi bila tudi raziskava, kdo so (bili) in kako uspešni so (bili) slovenski levičarji. Medmrežje nam pod tem geslom ponuja le levo politično opredeljene osebnosti, glede levičnosti – levoročnosti Slovencev pa bi bile potrebne dodatne ankete oziroma raziskave. Med spomini pomembnejših osebnosti je levičnost omenjal zgodovinar, akademik prof. dr. Ferdo Gestrin (1916–1999): »V prvem razredu, še ne šest let star, sem bil tudi edini levak. Po takratnih pedagoških načelih, da je samo desnica roka pisanja, sem bil neštetokrat kaznovan. Starejša in nekoliko grbasta učiteljica me je ob prekršku z bambusovo tenko paličico po svoji uvidevnosti tepla po vrhu zaprte leve roke. Bolečino sem trdovratno prenašal brez glasu in s solzami v očeh. S trpinče-

17 Rita Carter, Susan Aldridge, Martyn Page, Steve Parker, *The Brain Book*. London: Dorling Kindersley Limited, 2009, str. 57 in 195.

18 Svetovni dan levičarjev 2002, dostopno na: <http://www.24ur.com/ekskluziv/zanimivosti/svetovni-dan-levicarjev.html> (18. 11. 2012).

19 Več glej: Wright, *n. d.*

Knjiga: Ed Wright, Levični velikani svetovne zgodovine. (SŠM, knjižnica)

njem oz. z vzgojnimi ukrepi je prenehala šele potem, ko se je levica uklonila desnici. Še danes pišem z desnico, za vsa druga dela pa sem ostal levak.«²⁰

Prevlada uporabe roke se pojavi okrog tretjega leta starosti

Ugotovitve razvojne psihologije in raziskave gibalnega razvoja po rojstvu kažejo, da dojenčki že v prvem letu starosti po različnih predmetih pogosteje segajo z eno roko kot z drugo. Prav tako večina dojenčkov med spanjem obrne glavo na desno stran. Prevlada uporabe roke, s katero pišejo, se običajno pojavi do tretjega oz. četrtega leta, pri tem pa pri večini prevlada uporaba desne roke pred levo. V šestem letu starosti, ko otroci vstopajo v šolo, je izmenično uporabljanje obeh rok za pisanje in risanje zelo redko. Vendar pa ročnost (to je prevlada uporabe ene roke pred drugo) ni popolnoma stabilna lastnost, saj so tako otroci kot tudi odrasli pogosto nedosledni pri rabi leve ali

²⁰ Darja Mihelič (ur.), *Gestrinov zbornik*. Zgodovinar o sebi: akademik prof. dr. Ferdo Gestrin (Spomini na mladost, predvajani 26. 3. 1995 na tretjem programu Radia Slovenija). Ljubljana: Založba ZRC (ZRC SAZU), 1999, str. 20.

Učenci z učiteljico v ljudski šoli Laporje (pri Slovenski Bistrici), v šolskem letu 1915/16. (SŠM, razstavna zbirka, inv. št. 3354)

desne roke pri različnih dejavnostih. Tako lahko npr. otrok najpogosteje meče žogo z levo roko, piše pa z desno. V redkih primerih so posamezniki obojeročni in z obema rokama enako spretno izvajajo različne dejavnosti, npr. pišejo ali rišejo. Prevlada uporabe leve roke pred desno je pogostejša pri dečkih kot pri deklicah. Nekatere starejše raziskave so pokazale, da se pri otrocih s prevlado leve roke pogosteje pojavljajo motnje branja kot pri tistih, ki pogosteje uporabljajo desno roko, medtem ko so novejšje študije povezanost med otrokovo ročnostjo in motnjami branja ovrgle. Vzporedno z razvojem ročnosti se razvija tudi prevlada uporabe leve ali desne noge (npr. pri brcaju žoge), ušesa (npr. pri pogovarjanju po telefonu) in očesa (npr. pri gledanju skozi mikroskop), pri tem pa se pri večini otrok kaže prevlada uporabe desnega dela telesa.²¹

Levičarji v šoli skozi čas

Najpomembnejša, prelomna izkušnja levičnega otroka v razmerju do sovrstnikov desničarjev je ob srečanju s šolo. To je leta 1955 posebej poudarila tudi Helena

21 Ljubica Marjanovič Umek, Maja Zupančič, Urška Fekonja, Tina Kavčič, Gibalni razvoj po rojstvu, v: *Razvojna psihologija* (Razprave Filozofske fakultete). Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete, 2004, str. 178. Op. M. B. D.: Za informacije in pomoč pri strokovni psihološki literaturi se zahvaljujem doc. dr. Janezu Jermanu.

KADAR SE OTROK UČI DRŽATI ŽLICO

DETE MOJE, PRIMI ŽLICO
Z DESNO ROKO, NE Z LEVICO!
DESNA ROKA — PRAVA,
LEVA — POTOGLAVA;
DESNA ROKA — UGÓDNA,
LEVA JE NERODNA:
ALI KDOR OBÉROČ DELA,
DOSTI IMA PILA, JELA,
ZLATE KAŠE, KRUGA, VINA,
ON IN NEGA VSA DRUŽINA.

*Fran Levstik, Najdihojca,
ilustriral Francè Mihelič,
Ljubljana: Mladinska
knjiga 1956.
(SŠM, knjižnica)*

Puhar v svoji razpravi, kjer je opozorila, da se levični otrok takrat znajde v pravi krizni življenjski situaciji.²²

V preteklosti je vse do še nekaj desetletij nazaj, večinoma do obdobja 1960, ponekod še kakšno desetletje dlje, veljalo levičarstvo za neprimerno, grdo, smešno, nezaželeno, šteli so ga med telesne hibe. Zato so starši in okolica že v ranem otroštvu poskušali z več ukrepi navaditi levičnega otroka, da bi uporabljal desnico: »V predšolski starosti navajajo tudi levične otroke doma k rabi 'prave' roke. Uče jih pri pozdravljanju ponuditi desno ročico, žlico smejo pri jedi prijemati le v desno roko ipd.«²³

Pri navajanju levičarjev na desnico so uporabljali različne načine, od prigovarjanja z lepo in grdo besedo do pretepanja s šibo in do tako skrajnih ukrepov, kot je bil ta, da so levico vezali na hrbet.²⁴ Kadar je otrok prijel žlico ali pozneje pero z »grdo«, levo roko, so ga nenehno »vzgjajali«: »Fuj, ta grda rokica!«²⁵

22 Puhar, n. d., str. 18.

23 Puhar, n. d., str. 18.

24 Wright, n. d., str. 4.

25 Boroša, n. d., str. 5.

V pedagoškem mladinskem časopisju je bila leta 1880 objavljena otroška igrice oziroma pesmica, ki je na zabaven način levičnega otroka spodbujala k uporabi desnice.

Kadar se otrok uči držati žlico

Dete moje! Primi žlico
z desno roko, ne z levico!
Desna roka – lepa,
leva roka – slepa;
desna roka — prava,
leva je zmešnjava:
ali kdor je oberoč,
tak opravi vse gredoč.²⁶

Pesmica je zanimiva tudi iz raziskovalnega vidika, saj je v njej zajet takratni širši družbeni pogled na levičarje in na »vzgojni trud«, namenjen temu, da se levičar čim prej in čim uspešneje prilagodi življenju, kjer tako »pri jelu kot pri delu« prevlada desnica. Morda sta posebej zanimivi zadnji dve vrstici pesmice, ki potrjujeta, da ni slabo, če je posameznik spreten z obema rokama, kar mu pomaga, da je lahko hiter in uspešen pri različnih opravilih.

Zanimivo je, da je bila pesmica aktualna še čez dobrih sedem desetletij, saj je sredi petdesetih let nekoliko spremenjena pesmica izšla tudi v zbirki pesmi Frana Levstika, Najdihojca, kjer je bil poleg tega, da je levica nerodna roka, posebej poudarjen pomen spretnosti obeh rok pri delu.²⁷

Iz pedagoških izkušenj v tujini so se v slovenskem pedagoškem časopisju že v začetku 20. stoletja pojavljale informacije o tem, da je pomembno urjenje obeh rok, ne le desnice. Tako so v Popotniku leta 1900 zapisali, da se je v »Filadelfiji ... že pred 40 leti začelo uriti obe roki, in sistematiško izurjenje je že dolgo uvedeno v tamkajšnjih šolah. Vaja sestoji večinoma iz risanja na tabli, modelovanja gline in iz rezbarstva; seveda delata to obe roki enakomerno.«²⁸ V uvodu prispevka so iz tujega časopisja prenesli tudi nekaj misli, ki se na naših tleh širše niso uveljavile še kar nekaj desetletij: »Nekdaj – in temu še ni tako dolgo – je marsikatera mati, če je bilo potrebno, takoj na strog način zavrnila svojega otroka, ako je hotel ta kdaj rabiti svojo levo roko, bodisi pri delu, bodisi pri kakšni igri ali pri jedi. ... Kako se časi menijo! Žal, da je naša družba spoznala ravnopravnost leve roke samo pri jedi, in da dovoljuje našim otrokom samo

26 Vrtec: *slovenski mladini*, 1880 (1. 4.), l. 10, št. 4, str. 60.

27 Fran Levstik, Najdihojca. Ilustriral in opremil Francè Mihelič. Ljubljana: Mladinska knjiga 1956, str. 8.

28 *Popotnik* 1900, št. 8/9, str. 244–245.

tu rabiti in vaditi svojo levico.«²⁹ V članku so želeli spodbuditi, da bi se pozitivne izkušnje iz tujine prenesle tudi na slovenska tla. »Vaja obeh rok – o tem gotovo ne bode nikdo izmed cenjenih čitateljev dvomil – dobro vpliva na vsakovrstno delo ali na vsak poklic, kateremu se dete posveti v življenju, kajti ni rokodelstva ali obrti, ki bi se ne mogla pridobiti po izurjenju leve roke, ne govoreč niti o neocenitljivosti pri umetnostih. Zadača teh črtic je, opozoriti domovje in šolo na zanemarjanje dolžnosti, izuriti levico tako kakor desnico in tiste vzbujati, katerih se tiče, da bi bolj pazili na tako vajo in jo povsod podpirali, kajti s tem se otroku pomaga do popolnosti.«³⁰

V duhu urjenja obeh rok so v rubriki Razgled po šolskem svetu leta 1907 v Učiteljskem tovarišu objavili zapis iz Londona. Pod naslovom Čudna kazen so zapisali: »V londonskem zavodu 'Eton College' je uvedel ravnatelj novo kazensko delo. Učenci, ki so zaradi česar koli obsojeni, da morajo pripisovati, morajo to delati z levo roko. S tem se hoče doseči dvoje: izuriti levico ravnotako kakor desnico, obenem pa tudi povzdigniti delovanje leve strani možgan, ker je fiziološko dokazano, da se zaradi izključne rabe desne roke zanemarijo možgani na levi strani.«³¹

Na učenje uporabe obeh rok se navezuje tudi časopisni zdravniški nasvet iz začetka tridesetih let 20. stoletja, kjer je »domači zdravnik« posebej poudarjal, da levičnost »ni toliko zdravstvena napaka kakor nerodna posebnost, ki ima svoj vzrok v prirojenem možganskem ustroju.«³² Nadaljeval je z nasveti, kako postati »desničar na obe roki«: »Že več desetletij zagovarjajo in priporočajo neki vzgojitelji in zdravniki, naj se vadi vsak otrok že iz prvih početkov v rabi obeh rok, da zna vsako ročnost opraviti z vsako roko in postane tako desničar na obe roki, tem bolj treba takih vaj pri rojenem levičarju. Majhnemu otroku se časih, za kakšno všečno igro ali ljubo jed, pritrudi levica, da ne more ž njo gibati; še lažji in hitrejši bo uspeh, če pripravite otročička, da vidi in spozna v rabi desnice zabavno igro.«³³

Sicer pa je bilo dejstvo, da šolar piše z desnico, samo po sebi umevno. Leta 1890 je bilo v navodilih učiteljem za pisanje med drugim navedeno: »Predno učenci pišejo črke na tablico ali popir, naj jih poskušajo s prstom v zraku posnemati. Učitelj jih mora z doslednim postopanjem navaditi pravilnemu sedenju in držanju života... Levo roko položi vzporedno ob rob klopi ter s prsti drži tablico ali pisanko. Tu sloni tudi teža života. Desno roko položi na klop od srede komolca tako, da jo more premikati od leve na desno ...«³⁴

Zapis v Učiteljskem tovarišu leta 1899, ko je učitelj Jakob Dimnik objavil članek Jezikov nauk v prvem šolskem letu, je prav tako govoril o uporabi desnice v vseh po-

29 Prav tam.

30 Prav tam.

31 *Učiteljski tovariš* (naprej UT) 1907 (12. 4.), l. 47, št. 15, str. 161–162.

32 Naš domači zdravnik, v: *Slovenec* 1933 (20. 8.), l. 61, št. 188a, str. 9.

33 Prav tam.

34 Navod učitelju pri pisalnem pouku, v: *UT* 1890 (15. 4.), l. 30, št. 8, str. 113–114.

membnih vsakodnevnih opravilih. Pri seznanjanju učencev s pojmi je bilo kot primer za desno in levo navedeno: »S katero roko držite žlico pri jedi? Pokažite to roko! S katero roko se prekrizujete? Vzdignite to roko! To je vaša desna roka. Držite roko kvišku in recite: 'To je moja desna roka.' S katero roko držiš kupico, kedar piješ? S katero roko držiš pisalo, kedar pišeš? Vzdignite vsi desno roko!«³⁵

Vsekakor so med socialno vzgojo uvrščali tudi odpravo prirojene plahosti, levičnosti in nerodnosti, kar je sodilo med materine vzgojne naloge: »Materina naloga je, da vse te napake v otrokovem značaju premaga z vsemi tistimi sredstvi, ki jih nudi vsak dan ...«³⁶

Če se je uporaba levece pri jedi ali pri kakšnem opravilu že postopoma in počasi začela dopuščati, pa je bilo pri pisanju še naprej samoumevno, da je za to primerna le desnica. Tako je na primer urednik mladinskega časopisa *Angelček* »striček Cene« leta 1934 vabil otroke, naj mu napišejo kaj zanimivega iz njihovega življenja v šoli in kraju. Na začetku šolskega leta je objavil tole povabilo: »Ljubi otroci! Počitnice so proč, že sedite v klopih, niste prav nič mirni in gospodična mora večkrat hudo pogledati, da ste mirni. Zopet se bomo učili »i« pa »u« pa marš »domu«, pa lepih pesmic in lepih molitvic.«³⁷ Vabil je šolarje, naj se oglasijo uredniku: »Lepa pisemca mu pošljite, pa popišite kako je bilo: kaj ste peli, kaj deklamirali, kaj govorili? ... Sedite za mizo, vzemite pero v svojo desno roko in pišite!«³⁸

»Pri levičnosti pomaga edino to, da se pri otroku slabša desna roka neumorno in vztrajno vežba«³⁹

Levičnost kot vzgojno-pedagoški problem

Pedagoginja Milica Stupan (1904–1986) je napisala tri knjige in 15 člankov z različnih področij vzgoje v reviji *Popotnik*.⁴⁰ Leta 1932 je v *Popotniku*, časopisu za sodobno pedagogiko, pisala tudi o levičnih otrocih v šoli, nato pa nekoliko dopolnjeno vsebino te razprave uvrstila tudi v knjigo *Težko vzgojilivi otroci*, ki je izšla v Mariboru leta 1936.⁴¹ V uvodu razprave *Naloga in cilj nove šole v luči individualne psihologije* (*Popotnik*, 1932) je poudarila pomen vzgoje posameznika pri vključevanju v širšo družbeno skupnost: »Ker je človek družabno bitje in živi v socialni skupnosti z drugimi, je treba otroka vzgajati tako, da se bo vedno zavedal, da je samo član velike

35 Jakob Dimnik, *Jezikov nauk v prvem šolskem letu*, v: *UT* 1899 (1. 5.), l. 39, št. 13, str. 100.

36 Socialna vzgoja, v: *Domoljub* 1925 (31. 12.), l. 38, št. 52, str. 605. Dostopno na Dlib: URN:NBN:SI:DOC-X2M5DIDD from <http://www.dlib.si>

37 *Angelček* 1934 (september), l. 43, št. 1, str. 15.

38 Prav tam.

39 Milica Stupan, *Težko vzgojilivi otroci*. Maribor: Založba »Žena in svet«, 1936, str. 41.

40 Tatjana Hojan, Iz kotička gospoda Doropoljskega v "Zvončku" 1914. Še nekaj o Milici Stupan, v: *Šolska kronika* 2011, l. 20(44), št. 1/2, str. 225–227.

41 Stupan, *Težko vzgojilivi otroci*, str. 41–42.

človeške zajednice, v kateri ima vsak svoje zajamčene pravice, pa tudi svoje dolžnosti. V tej zajednici se odigrava naše življenje v okviru določenih pravil, ki se jim mora vsakdo pokoravati, da ni nepotrebnega trenja. Z vsemi temi napisanimi in nenapisanimi pravili se mora seznaniti otrok že v najnežnejši mladosti, da si pridobi ono stopnjo socialnega čuta, ki mu bo omogočala znosno sožitje z drugimi ljudmi, ker bi drugače v življenjski borbi prav gotovo moral podleči.⁴²

Po njenih ugotovitvah obstajajo tri skupine oziroma trije tipi otrok, ki so težje vzgojilivi, predvsem zato, ker so »navadno posebno slabo pripravljene za življenje, ker se zanimajo vedno predvsem za svojo osebo in je pri njih zajedniški čut le slabo razvit ali pa ga sploh nedostaja.«⁴³ Ti trije tipi otrok so: »1. Telesno obremenjeni otroci, 2. Razvajeni otroci in 3. Zapostavljeni in osovraženi otroci«. V prvo skupino otrok, torej med telesno obremenjene otroke, so bili uvrščeni levičniki. Poleg njih pa še: »pohabljeni, dalje dedno obremenjeni otroci, otroci, ki imajo ali so kdajkoli imeli želodčne in druge notranje bolezni, očesne ali slušne napake itd.«⁴⁴ Pri tem je avtorica razprave posebej opozorila na to, da mora vzgojitelj v šoli dobro preudariti, ali kateri od učencev sodi v skupino telesno obremenjenih otrok, saj pomanjkljive telesne lastnosti otroka slabo vplivajo tudi na duševni razvoj. Poudarila je, da je »težak nedostatek v telesnem oziru tudi levičnost«⁴⁵ in ob tem opozorila, da je temu »doslej vzgoja posvečala vse premalo pažnje oziroma ga sploh ni posmatrala kot manjvrednost«.⁴⁶ Predstavila je novejša dognanja individualne psihologije, ki so ugotavljala, »da je 40% ljudi levičnih, da doživljajo vsi ti slabost svoje desnice, a se izmed teh tega dejstva zaveda jedva 5%, to so oni, pri katerih je levičnost tako močno poudarjena, da je vsakemu na prvi pogled jasna.«⁴⁷ Svetovala je vzgojiteljem in učiteljem, da ugotovijo, kateri učenci »so levičniki, ker bomo potem mnogo lažje razumevali in presojali njihova dejanja«.⁴⁸ Priporočila je nekaj preprostih preizkusov za ugotavljanje levičnosti, kot na primer: »Preprosto, a popolnoma zanesljivo sredstvo za določevanje levičnosti pri človeku je, ako prekrižamo prste obeh rok kakor za molitev. Človek, ki položi palec levice preko palca desne roke, pri katerem hoče torej levica obvladati desnico, je prav gotovo levičar, seveda včasih le v prav majhni meri. Drugi taki znaki za določevanje levičnosti so: levičar ploska z levo na desno roko namesto obratno kakor desničar, pri križanju lakti položi levo laket preko desne. Otrok, pri katerem soglašajo vsi ti trije poskusi, je izrazit levičar, če se pa pokaže samo eden od teh znakov, nagiblje samo v manjši meri k levičarstvu.«⁴⁹

42 Milica Stupan, Naloga in cilj nove šole v luči individualne psihologije, v: *Popotnik, časopis za sodobno pedagogiko*, 1932, l. 53, št. 9, str. 267.

43 Prav tam.

44 Stupan, Naloga in cilj, str. 269.

45 Stupan, Naloga in cilj, str. 270.

46 Stupan, *Težko vzgojilivi otroci*, str. 41.

47 Stupan, Naloga in cilj, str. 270.

48 Prav tam.

49 Stupan, *Težko vzgojilivi otroci*, str. 41.

Zanimivo je, da je bila v istem obdobju, leta 1932, v *Popotniku* objavljena Roditeljska vprašalnica – kot dodatek k matičnemu listu učenca. Vprašalnica, namenjena staršem učencev, je vsebovala več sklopov vprašanj. V sklopu Razmere podedovanja je bilo poleg vprašanj, kot je na primer: »Ali so v rodbini (sorodstvu) velmožje (umetniki, učenjaki, literati)?« in nasprotno temu: »Ali so v rodbini propalce (zločinci, alkoholiki)?«, tudi vprašanje o morebitni podedovani levičnosti v družini: »Ali obstoja levičnost (ali kaka druga nenormalnost)?«⁵⁰ Torej je bilo v prvih desetletjih 20. stoletja zavedanje o levičnosti v šoli navzoče, a hkrati obravnavano kot nekaj nenormalnega. Ob tem pa se je pojavljalo tudi zavedanje in prva opozorila, da levični otroci v šoli potrebujejo posebno pozornost in pomoč, čeprav je bila ta usmerjena predvsem v to, da se čim prej in čim bolj uspešno prilagodijo delu z desnico.

Kot je ugotavljala pedagoginja Milica Stupan, bi bilo življenje levičarjev povsem enostavno in normalno, če ne bi bila »vsa naša kultura desničarsko usmerjena«.⁵¹ Tako pa se pojavljajo različne težave, ki lahko nato privedejo tudi do težjih duševnih motenj. Med težavami, ki jih je v razpravah navajala, so bile bralne težave levičnih šolarjev, saj jih je pri tem oviralo njihovo podzavestno zlogovanje od desne proti levi, namesto obratno, podobno je bilo pri pisanju in risanju, saj so levični otroci v mislih pisali »vedno od desne na levo, medtem ko mora vleči roka od leve na desno«.⁵²

V skladu s takratnimi dognanji pa je za levičarje v šoli veljal le naslednji nasvet: »Pri levičnosti pomaga edino to, da se pri otroku slabša desna roka neumorno in vztrajno vežba, ker dobi sicer otrok občutek, da ne more doseči tistega kar drugi.«⁵³

Kot je Stupanova navajala, so nekateri levični otroci sami našli ustrezno pot, kako premagati težave. Takšni levičarji so dosegli tudi posebne uspehe in bili kasneje v življenju zelo uspešni, ker so z vztrajnostjo in krepkejšo voljo premagali različne prepreke. »Tako si lahko razlagamo dokazano dejstvo, da je bilo veliko genialnih in nadpovprečnih ljudi levičnih, da je bilo celo lepo število znamenitih in slavnih slikarjev levičnih.«⁵⁴

Vendar pa je večina levičnih otrok težje premagovala različne težave in zato so, kot je ugotavljala Milica Stupan, »levični otroci pogosto slabši učenci od drugih, vsaj v predmetih kakor so čitanje, pisanje, risanje, ročna dela itd., ki zahtevajo tesno in harmonično zvezo med duševnostjo in ročno spretnostjo. Levični otroci so pa navadno tudi manj pazljivi, manj zbrani kot drugi, ker jih delo ne veseli.«⁵⁵ Ravno te težave prilagajanja levičarjev v svetu desničarjev so privedle do tega, da: »Navadno levični otroci

50 Mirko Vauda, Roditeljska vprašalnica, v: *Popotnik*, 1932, l. 53, št. 3, str. 76–78.

51 Prav tam.

52 Prav tam.

53 Prav tam.

54 Stupan, *Težko vzgojivi otroci*, str. 42.

55 Stupan, *Naloga in cilj*, str. 270.

burno preživljajo svoja mlada leta in so s svojo okolico neredko v vednem boju.«⁵⁶ Pri pomoči levičnim otrokom in pri reševanju njihovih težav je Stupanova poudarila zelo pomembno vlogo pravilne vzgoje, saj: »Ako jim v teh letih pravičen in preudaren vzgojitelj ne pomore, se dostikrat zgodi, da krenejo na napačno pot.«⁵⁷

»Do prave krize v življenju levičnika pa pride največkrat tedaj, ko vstopi levičnik v šolo.«⁵⁸

Nova spoznanja v medicini, psihologiji in pedagogiki so v obdobju po drugi svetovni vojni postopoma in počasi vodila tudi k drugačnemu sprejemanju levičarjev v družbi in še posebej v šoli. Že omenjena razprava Helene Puhar iz leta 1955, ki se je v naslovu članka spraševala: »Ali naj levičnika prisilimo k pisanju z desno roko ali ne?«, je pokazala premik od predvojne pedagogike. Ta je kot edino možnost vključevanja levičarja v šolo dopuščala le čim bolj uspešno privajanje na pisanje z desnico. Sredi petdesetih let so bila tako v slovenski pedagoški praksi javno predstavljena pedagoška ugibanja, ali je res nujno levičarja siliti, da piše z desnico, ali pa je bolj primerno poiskati ustrezne možnosti in načine, da levičar ostane levičar tudi pri pisanju, risanju in drugih veščinah.

Če v predšolski dobi otrok – levičar še ni občutil kakšnih posebnih težav, morda se je najpogosteje srečeval le s prigovarjanjem, naj prime žlico v desno roko in z njo jé, je pomenil prehod v šolo prvo, prelomno in najbolj stresno sprejemanje sebe in svoje drugačnosti v primerjavi z večino drugih sošolcev. Že sam prehod iz brezskrbnega otroškega življenja v resni svet šole je za vsakega otroka težaven, še posebej pa to velja za levičnike. Torej, kot je ugotavljala Puharjeva: »Do prave krize v življenju levičnika pa pride največkrat tedaj, ko vstopi levičnik v šolo. ... Levičnik pa trči prav v tem kritičnem razdobju še na stalno ponavljajočo se zahtevo učitelja, ki je zanj tako nesporna avtoriteta, da mora pisati z desnico. Ob svojem prvem srečanju z resnim delom se že dnevno srečuje z neugodnim zatiranjem spretnejše roke v prid manj spretne. Ob vsakem pisanju – in to predstavlja psihomotorično najbolj diferenciran potek – nastaja zdaj jasen in izrazit protest med tendencami lastnega Jaz in tujega prisiljevanja. Ker se v večini kulturnih držav pri vstopu v šolo zahteva generalno pisanje z desno, pri čemer uporabljajo nekateri tudi prav ostre pedagoške mere, pomeni vstop v šolo za vse levičnike očitno psihično nevarnost.«⁵⁹ V razpravi je bilo med drugim ugotovljeno, da v pedagoški praksi približno polovica otrok po nekaj začetnih težavah preide od pisanja z levico na pisanje z desnico, drugi del otrok kljub siljenju še dolgo vztraja pri levici,

---

56 Prav tam.

57 Prav tam.

58 Puhar, n. d., str. 18.

59 Prav tam.

dokler naposled ne sprejme desnice, manjši del otrok pa »v vsej šolski dobi vztraja pri svoji levici – če ne drugače, pa vsaj tedaj, kadar pišejo brez nadzorstva«. ⁶⁰

To zunanje učenje različnih veščin, ki zahtevajo uporabe druge, ne primarne roke, je povezano tudi s psihološkim učinkom na otroka. Razprava ponuja težke in zahtevne zaključke, kaj takšna preobrazba za otroka pomeni: »Prevzgoja levičnika k pisanju z desnico pomeni v vsakem primeru 'lomljenje'. ... To lomljenje potemtakem ni le preprosto motorično proučevanje, marveč je globok poseg v prestrukturiranje otroka. Ta položaj, ki se začne z mučnim učenjem pisanja v prvih šolskih letih, moramo pri odraslem levičniku primerjati s položajem človeka, ki so mu amputirali roko.« ⁶¹ Torej je pri mnogih levičnih otrocih v šoli: »zaupanje v samega sebe omanjano /.../. Pisanje z 'narobe roko', orientacija na stran, ki je zanj napačna – vse to predstavlja zanj trajni duševni dražljaj, ki razvija in stalno krepi v njem zavest lastne defektnosti ter utrjuje prepričanje, da je zapostavljen. Neredko nastopa kot spremljevalni simptom lomljenja tudi jecljanje, kar psihično situacijo levičnega učenca še otežuje.« ⁶² Da je bilo sredi petdesetih let prisilno preoblikovanje levičarjev v desničarje še splošno zelo razširjeno in podkrepljeno tudi s fizičnim kaznovanjem, nam dokazuje naslednja izjava: »Ni malo levičnikov, ki jih v šoli in doma tudi s telesnimi kaznimi prisilijo pisati z desnico. Tako obravnavani levičniki v šoli pogosto ne izdelujejo razredov, tudi v poklicu se slabo obnesejo.« ⁶³

Po ugotovitvah so se levični otroci usmerili v dve glavni obliki reagiranja, bodisi v resignacijo ali v pa v kompenzacijo, zelo redko pa je bila izražena indiferentnost. »Levičnikova resignacija je v bistvu neuspela prilagoditev okolju. ... Zaradi tega potem razvije že v prvem šolskem letu zelo značilno zadržanje: boji se šole in vsega, kar je z njo v zvezi ...« ⁶⁴ Drugače je bilo pri drugem delu otrok, ki so reagirali s kompenzacijo, torej s trajnim stremljenjem po uveljavitvi. »V večini primerov dosežejo ti ljudje ne le v šoli in poklicu, marveč tudi sicer v družbenem in javnem ter kulturnem življenju še večje uspehe kot povprečni desničarji. Prisiljevanje namreč pri njih rodi uspehe in dviga njihovo samozavest in njihova stremljenja.« ⁶⁵ Tako so bila dognanja strnjena v ugotovitev, da »lahko s precejšnjo gotovostjo trdimo, da postanejo kompenzirajoči levičniki izrazito aktivni ljudje, dočim je za resignirajoče nevarnost, da počasi propadejo.« ⁶⁶

Raziskovanje Helene Puhar je imelo konkreten vzvod iz njene pedagoške prakse, kar je spodbudilo raziskavo o levičarjih v šolstvu. Sklep raziskave je pokazal tudi na osnovni namen – poskušati podati ustrezen nasvet, kako ravnati v praksi. Osrednja

60 Prav tam.

61 Puhar, n. d., str. 18–19.

62 Puhar, n. d., str. 19.

63 Prav tam.

64 Prav tam.

65 Puhar, n. d., str. 20.

66 Puhar, n. d., str. 21.

želja po preusmerjanju levičarjev, po enotnem pisanju z desnico je sicer še ostajala, vendar pa se je pristop v osnovi bistveno razlikoval od pedagoških nazorov iz tridesetih let 20. stoletja. »Zahtevajmo pri začetnikih sprva enotno pisanje z desnico, toda strogo se izogibajmo vsake diskriminacije leve roke in sploh levoročnosti. Dolžnost učitelja elementarca je tudi, da ob prvi priliki tako pouči tudi starše svojih učencev. ... Marsikdaj morejo mučno lomljenje starši omiliti s tem, da doma otroku dovoljujejo risati, žagati ipd. z levico, pisanje pa dosledno zahtevajo z desnico. Zunanja sila se sme izvajati na otroka le v obliki prigovarjanja, spodbujanja, apeliranja na njegovo lastno voljo ipd. **Čim pa dobimo vtis, da je otrok razočaran, zbeگان ipd., je treba takoj dovoliti levico za pišočo roko, pa četudi je pri pisanju z desnico pokazal že nekaj uspehov.**«⁶⁷ (Poudarjeno zapisala H. P.)

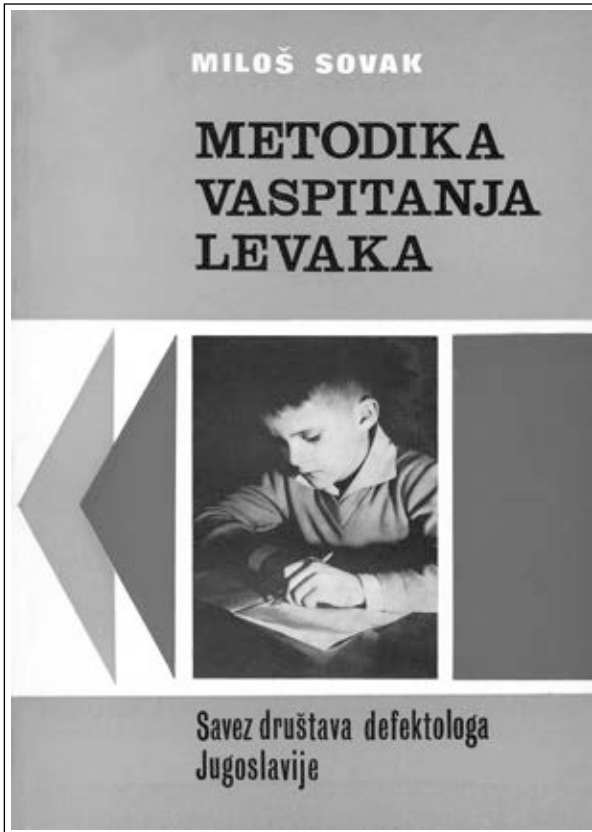
Od zatiranja levičarjev v šoli do posebnih pisal za levičarje

Postopoma so postajala vprašanja o levičarjih v šoli (in tudi na splošno) vedno bolj aktualna. Levičnost je raziskoval tudi češki zdravnik, logoped in univerzitetni profesor dr. Miloš Sovak (1905–1989). Z njim je sodeloval srbski defektolog prof. Miodrag V. Matić, ki je v šestdesetih letih 20. stoletja prevedel dela dr. Sovaka o izobraževalnih problemih in o metodiki izobraževanja levičarjev. Tako je leta 1962 v Beogradu izšla knjiga *Vaspitni problemi levorukosti* in nato še leta 1968 *Metodika vaspitanja levaka*. Obe knjigi, ki ju hrani tudi knjižnica Slovenskega šolskega muzeja, sta bili v pomoč tudi slovenskim učiteljem in drugim pedagoškim in svetovalnim delavcem. Delo dr. Sovaka je temeljilo na poglobljeni znanstveni raziskavi in predstavitvi problema levičnosti s posebnim poudarkom na vzgoji in izobraževanju levičarjev. Druga knjiga je še posebej prinesla vrsto metodoloških napotkov in primerov iz vsakodnevne pedagoške prakse. Med drugim je dr. Sovak podaril, da je tako kot desničarju tudi levičnemu otroku treba pomagati pri učenju, kako pisati z levo roko. Pri tem je opozoril na pomankljivo metodološko znanje učiteljev v zvezi s tem vprašanjem in zato podal nekaj osnovnih napotil.⁶⁸ Med metodološkimi navodili je bilo posebej poudarjeno opozorilo, da je treba na začetku osnovne šole učencu, pri katerem je bila prej ugotovljena levičnost, ponuditi možnost, s katero roko bo pisal.⁶⁹ Vsekakor sta obe deli prinesli temeljne spremembe v obravnavi šolanja levičarjev, čeprav, kot kažejo posamezni ustni in pisni viri, se je sprejemanje levičnosti v šoli v praksi le počasi uresničevalo.

67 Prav tam.

68 Več glej: Dr. Miloš Sovak (prevod Miodrag V. Matić), *Vaspitni problemi levorukosti*. Beograd: Savremena škola, 1962.

69 Več glej: Miloš Sovak (prevod Miodrag V. Matić), *Metodika vaspitanja levaka*. Beograd: Savez društava defektologa Jugoslavije, 1968.

Po letu 1960 so dobila vprašanja o levičarjih v šoli več strokovnih obravnav. (Miloš Sovak, Metodika vaspitanja levaka, SŠM, knjižnica)

Kot so povedali nekateri sogovorniki, je bilo sprejemanje levičnosti sprva predvsem odvisno od posameznega učitelja oziroma učiteljice. Spomnili so se tudi nekaterih učiteljic, ki so v prvem letu šolanja spodbujale učenje risanja in pisanja z obema rokama. Pred nekako tridesetimi leti, ob koncu sedemdesetih, v začetku osemdesetih let 20. stoletja, v praksi slovenske šole levičarjev niso več preusmerjale, torej silile pisati z desnico. Seveda je šlo to nekje hitreje, drugje počasneje.⁷⁰ Do takrat so se že mnogi učitelji in starši seznanili s spoznanji, da se pri preusmerjenih levičarjih lahko pojavijo neprijetne posledice, kot so: govorne motnje (jecljanje), motorični nemir in spremembe vedenja, nevroze, padec učnega uspeha, motnje branja in pisanja, težave z grafomotoriko in hitrostjo zapisa, odpor do šole, odvrnljiva pozornost, okornost in počasnost, nočno in dnevno mokrenje idr. Otrok je doživljal preusmerjanje kot nekakšno nasilje, je pa bilo to odvisno tudi od načina in časa, v katerem se je preusmerjanje izvajalo.⁷¹

70 Informacije, pridobljene v Ljubljani (upokojena učiteljica), 5. 10. 2012.

71 Več glej: Katarina Kesič, Spregledani levičarji, dostopno na: <http://www.viva.si/%C4%8Clanki-o-bolezni-drugo/1608/Spregledani-levi%C4%8Darji> (zapisano 15. 5. 2010).

V zadnjih letih so na tržišču različna pisala, ter škarje, šilčki, ravnila, ki so posebej izdelani za levičarje. Obstajajo posebne trgovine prav za levičarje. (Vir: <https://www.google.si/search?q=032%5B1%5D+100-day-of-school-project&biw>, 22. 4. 2014)

Hkrati s sprejemanjem levičarjev in njihovega pisanja z levo roko so se postopoma razvijala tudi pisala za levičarje. Kot so povedale prodajalke v ljubljanskih knjigarnah, so se prva pisala za levičarje na prodajnih policah pojavila pred dobrimi dvajsetimi leti, in sicer znamke Schneider, nato tudi Pelikan. Najprej so v ta namen uporabljali pisala – rolerje. Sprva so pisala za levičarje kupovali bolj redki posamezniki, pozneje pa je prodaja narasla, saj so jih kupovali tudi za učence – desničarje, ker so pisala »manj pacala«. ⁷²

Med prvimi pisali na našem trgu so bila pisala znamke Schneider, ki pa niso bila izdelana prav za levičarje, niso bila ergonomsko prilagojena, pač pa se je črnilo hitreje sušilo, zato so jih začeli uporabljati kot posebej primerna za levičarje. V zadnjih letih so na trgu tudi škarje, šilčki, ravnila, olfa-noži, ki so posebej izdelani za levičarje. ⁷³

V firmi Pelikan se je prvi nalivnik prav za levičarje pojavil leta 1979 pod oznako PELIKANO in se kasneje razširil tudi na naš trg. Takrat so bile prvič za levičarje pri samem držalu vdolbine, ki naj bi olajšale oprijem pisala. Prodaja tega se je vedno gibala med 10 in 15 odstotki vseh drugih Pelikanovih tovrstnih pisal. Pisalo Pelikano je bilo

⁷² Informacije, pridobljene v knjigarnah Mladinske knjige v Ljubljani, 4. 10. 2012.

⁷³ Podatki firme Schneider – Eurocom, d. o. o., Kranj. Za posredovano informacijo se zahvaljujem g. Mateju Štruklju.

namenjeno učencem, pri pisalih za odrasle pa Pelikan nikoli ni razlikoval med tistimi, namenjenimi levičarjem ali desničarjem.⁷⁴

Svetovni dan levičarjev in sodobne raziskave o levičarjih v šoli

Sprejemanje levičarjev v šoli je bilo povezano s sprejemanjem levičarstva tudi širše v družbi. Tako je bil ustanovljen tudi svetovni dan levičarjev, to je 13. avgust, prvič so ga praznovali leta 1976.⁷⁵ Ob tem prazniku nekaj osebnih izkušenj in vtisov zapišejo tudi posamezniki na spletu. V spominih še živijo pripovedi, da so levične otroke v šoli največkrat topli s šibo po »napačni« roki in jih tako poskušali spreobrniti v desničarje.⁷⁶ »*Kaj pa delaš? Primi no svinčnik s pravo roko,*« so besede, ki se jih vedno, ko v levo roko primejo pisalo, spomnijo tako mlajši kot starejši levičarji. V modernem svetu negativni spomini počasi izginjajo, skupaj s prepričanjem, da je levičarstvo nekaj demonskega.⁷⁷ A kljub temu trinajsti avgust zbudi še takšne spomine: »*Lepo, nisem vedela, da je danes tudi moj dan! Jaz sem eden takih levičarjev, ki so se rodili »z levo roko« in to v času, ko so še po rokah topli zaradi tega. No, jaz sem imela to srečo, da so me pustili pri miru, poznam pa nekaj ljudi, ki so jih na silo preusmerili na desno roko in pišejo tako grdo, da je kaj. Jaz kakšnih posebnih težav zaradi tega nisem imela nikoli, pravzaprav, kar pozabim, da sem levičar, včasih me kdo na to spomni, ko se zaprepasčeno zazre v moje pisanje z levo roko. Normalno pišem (ne packam), likam, režem in vse ostalo.*«⁷⁸ Ali pa: »*Uh, blagor vam, da vas niso silili pisati z desno! Mene so – in posledica tega je gromozanska zabava mojih prijateljev. Vse delam namreč z obema rokama, pišem sicer z levo, ampak za vse drugo se pa ne morem odločiti, s katero bi.*«⁷⁹

Predvsem od konca devetdesetih let 20. stoletja in v zadnjih dveh desetletjih lahko zasledimo tudi več člankov, seminarskih in diplomskih nalog ter knjig, tako slovenskih kot tujih avtorjev, ki obravnavajo vprašanja levičarjev in levoročnosti. Pogosto je spodbuda za raziskovanje in pisanje osebna izkušnja,⁸⁰ ki je vedno povezana tudi z izkušnjo levičarjev s šolo. Potrebe pri vsakodnevnem šolskem delu pa so spodbudi-

74 Podatki firme Pelikan (10. 10. 2012). Za posredovano informacijo se zahvaljujem ge. Marji Prušnik, RAM 2 – Pelikan, Ljubljana.

75 Dostopno na: www.dnevnik.si/magazin/aktualno/estrada/29269 (4. 10. 2012).

76 Dostopno na: www.revijaanja.si/2012/.../bo-moj-otrok-levicar-ali-desnicar... (4. 10. 2012).

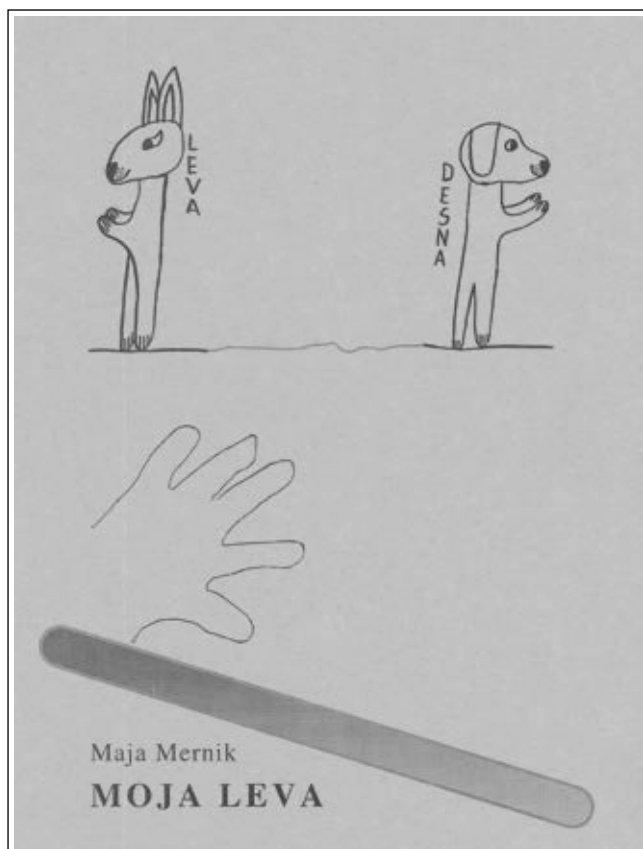
77 Dostopno na: www.dnevnik.si/magazin/znanost-in.../1042546537 (4. 10. 2012).

78 Dostopno na spletu: Levičarji: <http://med.over.net/forum5/read.php?17,655565> (zapisano 13. 8. 2002).

79 Dostopno na spletu: Levičarji: <http://med.over.net/forum5/read.php?17,655565> (zapisano 13. 8. 2002).

80 Glej npr. Boroša, n. d. in Marija Sok (mentor: Uršula Lipovec Čebtron), *Ali je levičarstvo lahko družbeni problem?* Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo in antropologijo, 2011/2012.

Pri vsakodnevnem šolskem delu so v pomoč tudi priročniki pedagogov in učiteljev. (Maja Mernik, Moja leva. Osnovna šola Ludvika Pliberška v Mariboru, 1999)

le tudi nastanek priročne publikacije *Moja leva*, ki jo je napisala pedagoginja Maja Mernik, izdala Osnovna šola Ludvika Pliberška v Mariboru leta 1999, z osnovnim namenom, da bi tako učitelji kot starši iz nje pridobili nekaj teoretičnih osnov o tem, kako delati z levičarjem, kako ga naučiti prvih korakov držanja svinčnika, pisanja, fine motorike, predvsem pa tehnike pisanja z levico. Sicer pa je, kot so v publikaciji poudarili, danes na voljo veliko strokovne podpore v obliki literature in tudi v praksi.⁸¹

Podoben namen je imela tudi publikacija z naslovom *Levica v senci desnice: Je leva roka grda roka?*, ki je izšla leta 1998 v Ljubljani. V njej je avtor Jože Boroša posebej poudaril, da je knjiga namenjena tako desničarjem kot levičarjem. Prvim, da bi spoznali in bolje razumeli levičarje, slednjim pa naj bi bilo delo v spodbudo, »da ostanejo takšni, kakršni so, da ne poskušajo za vsako ceno posnemati desničarjev, kar jim, s tem se morajo sprijazniti, nikoli ne bo povsem uspelo.«⁸² Hkrati pa je razmišljal,

81 Maja Mernik, *Moja leva*. Maribor: OŠ Ludvika Pliberška, 1999.

82 Boroša, n. d., str. 8.

kako uspešni bi bili desničarji v svetu levičarjev in tudi: »Kakšne ocene bi dosegali v šoli in v poklicu, če bi bil proces izobraževanja v šoli in usposabljanja na delovnem mestu prilagojen levičarjem?«⁸³

Seminarska naloga z Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete v Ljubljani, nastala v študijskem letu 2011/2012, se v naslovu sprašuje Ali je levičarstvo lahko družbeni problem?⁸⁴ Avtorica, tudi sama levičarka, je na podlagi lastnih izkušenj sestavila vprašalnik z namenom, da bi pridobila bolj poglobljen vpogled v problem današnjih levičarjev. Med drugim so odgovori na vprašanja prinesli tudi spomine na šolo in izkušnje levičarjev v njej. Raziskava potrjuje ugotovitve, da so »vse do približno šestdesetih let preteklega stoletja otroke v osnovnih šolah skušali usposablјati za uporabo desne roke pri pisanju, kar je bil neke vrste standard pri pouku pisanja.«⁸⁵ Predstavljeni so tudi spomini na šolo: »V razredu sem bila edina levičarka, sošolci me niso zasmehovali, učiteljica pa je vztrajala, da pišem z desno. Doma pa temu niso pripisovali velike pozornosti. Sem pa sama zelo pogosto skušala pisati z desno roko, samo, da bi bila enaka kot so drugi, sam mi ni šlo, pa sem nehala. Ah kje pa pisal za levičarje tedaj še ni bilo, tako, da sem vse brisala za sabo in packala. Zato so tud hotli [hoteli] v šoli, da pišem z desno« (Zagorje, 1973).

»Ja v šoli so bili tud večji problemi kot zdej. Kak pa je bilo se ne spomnim več. Niti se ne spomnim, če sem bila edina levičarka v razredu. Ker so me vseskozi od malega usmerjali, sem pisala z desno, no al sem pa pol začela, zdej ne vem več, tak de jes pišem z desno« (Frankolovo, 1940).

»Že zelo zgodaj sem začela pisati, že pr enih štirih ali petih letih, ker je takrat brat že hodil v šolo. Starši so mi prigovarjali in predstavljali pisalo v desno roko. Tudi desna roka je bila tista, ki sem jo morala uporabljati pri jedi. Drugače pa v šoli ni bilo problema, to pa zato, ker sem imela poškodbo desne roke (brat mi je pri delu odrezal sredinec in prstanec na desni roki) tako, da so bili glede pisanja bolj blagi pritiski, zgolj prigovarjanje. Seveda sem se tudi sama strašno trudila, da bi pisala z desno roko, ker so me prepričali, da je tako pač prav. Seveda ni šlo. Pisava je bila motorično bolj trda, okorna. Uporabljala sem lahko katerokoli pisalo, vseeno je bilo, nisem rabila posebej pisala za levičarje. Razen pri nalivniku se je konica nekako tako znuca [izrabila], da desničarji niso mogli pisati z njim, ker se jim je nalivnik nekak zapikoval v papir« (Dobje pri Planini, 1973).⁸⁶

Pri pogovoru s sogovorniki levičarji so se tisti, ki so v šolo hodili pred letom 1960, največkrat spomnili najpogosteje izrečenega stavka, ki so ga slišali: »S ta lepo piši!« Prav tako so se šele kasneje zavedali, da jim največkrat pri jedi in posebej pri pisanju v šoli še na misel ni prišlo, da bi se uprli in pisali z levico. Samo po sebi je bilo umevno, da se preusmerijo, torej da se nekako naučijo pisati z desnico, tako kot večina sošolcev. Pogo-

83 Prav tam.

84 Sok, n. d.

85 Sok, n. d., str. 6.

86 Prav tam.

S širjenjem novih spoznanj in postopnim razbijanjem predsodkov o levičarjih, se je v sodobni šolski praksi razširilo učenje pisanja levičarjev z levico. (SŠM, fototeka, foto K. Guzej)

sto so zato pisali grdo in so pri predmetu lepomis večkrat slišali od učiteljice: »*Ti imaš grdopis, ne pa lepomis!*« Pri delih, kjer jih ni nihče nadzoroval, na primer pri streljanju s fračo, pri rezljanju z nožičem in pri drugih opravilih, so uporabljali levico. Čeprav se je miselnost glede sprejemanja levičarjev v družbi v zadnjih letih zelo spremenila, levičarji še vedno naletijo na različne vsakodnevne zadrege v večinskem svetu desničarjev. Še vedno pa pogosto slišijo stavek začudenja ali presenečenja: »*O, a ti si pa levičar!*«⁸⁷

Pričujoči prispevek naj pomeni spodbudo za zbiranje ustnih virov tako nekdanjih in sedanjih učiteljic, učiteljev ter učenk in učencev s svojimi izkušnjami in spomini na levičarstvo v šoli.

Če so na levičarstvo včasih gledali kot na okvaro, pa sodobni defektologi ugotavljajo, da se še zdaj najdejo ljudje, ki levoročnost jemljejo kot slabo navado, ki se je mora otrok čim prej odvaditi. Nekateri starši menijo, da bo njihovim otrokom lažje, če jih bodo preusmerili na desno roko, v prepričanju, da bodo tako lažje delovali v širšem okolju.⁸⁸

87 Pogovori M. B. D. s sogovorniki v letu 2012: Terenski zapiski 2012, največ informacij: F. P., roj. 1938.

88 Kesič, Spregledani levičarji, dostopno na: <http://www.viva.si/%C4%8Clanki-o-bolezni-drugo/1608/Spregledani-levi%C4%8Darji> (zapisano 15. 5. 2010).

Sprejemanje levičarjev v šoli je bil zelo dolgotrajen proces, od tega, da je bilo pisanje z levo roko popolnoma nesprejemljivo prek zavedanja, da se levičarju, če ne gre drugače, pogojno dopušča pisanje z levico in vse do koraka, ki se je razširil šele v zadnjih desetletjih in napredoval v zadnjih letih, da levičar tudi pri pisanju v šoli ostane levičar, piše pa lahko celo s pisali, ki so prilagojena pisanju z levo roko.

Sklep

Znanstvena spoznanja potrjujejo, da je v družbi okoli deset odstotkov levičarjev, torej ljudi, pri katerih je dominantna prevlada leve roke (pa tudi noge, ušesa, oči) pri določenih delih in opravilih. Levičarji živijo in delajo v prevladujoči kulturi desničarjev, zato je njihova posebnost že od nekdaj budila različne predsodke. Levičarji so se in se morajo v določeni meri še vedno – prilagajati življenju desničarjev. Posebno izrazito je bilo vključevanje levičarjev v svet desničarjev povezano s šolstvom, zlasti z učenjem pisanja. Zelo dolgo se je v pedagoški praksi slovenskih šol poskušalo levičarje privajati na pisanje z desnico. Sprva so bili ukrepi zelo hudi, tako psihični kot fizični. Pogosto so otroke topli s šibo, če niso prijeli pisala s »pravo roko«. Kasneje so v šoli uporabljali »mehkejš« prijeme, da je levičar začel pisati z desnico, predvsem je šlo za vztrajna prigovarjanja. Izkušnje in spomini pričajo, da šele konec sedemdesetih, v začetku osemdesetih let 20. stoletja iz slovenskih šol zares izgine prisila, da se levičar uči pisanja in risanja z desnico. Na Slovenskem v preteklosti ni bilo veliko strokovnih razprav o pedagoških problemih levičarjev v šoli. Podrobneje se je v tridesetih letih 20. stoletja temu vprašanju posvetila pedagoginja Milica Stupan, ki je poudarjala, da levičarji potrebujejo posebno pozornost in da je s takimi učenci v šoli treba ravnati zelo previdno, a je skladno s takratnimi splošno veljavnimi načeli priporočala, naj levičar neutrudno in vztrajno vadi slabšo desno roko. Po drugi svetovni vojni se je sredi petdesetih let temu vprašanju posvetila pedagoginja Helena Puhar in v svoji razpravi predstavila nove ugotovitve in spoznanja o levičarjih in njihovem izobraževanju. Čeprav je še vedno veljala zahteva, da začetnike sprva poskusijo preusmerjati, torej jih učiti pisanja z desnico, pa je posebej opozorila, da je treba dovoliti pisanje z levico, takoj ko učitelji opazijo, da je levični otrok zaradi pisanja z desnico razočaran in zbeگان. Nova spoznanja v šolski praksi so se tudi k nam širila z deli češkega zdravnika in defektologa Miloša Sovaka, ki je med drugim poudaril, da je levičnemu otroku na začetku osnovne šole treba ponuditi možnost izbire, s katero roko bo pisal. Ker pa učitelji niso imeli dovolj znanja, kako učiti levičarje pisati, je objavil tudi metodiko izobraževanja levičarjev.

S širjenjem novih spoznanj in postopnim razbijanjem predsodkov o levičarjih se je v sodobni šolski praksi razširilo učenje pisanja levičarjev z levico, proizvajalci pisal pa so na trgu ponudili tudi posebna pisala za levičarje (Schneider, Pelikan). Levičarji so celo dobili svoj dan, to je 13. avgust. Spomini in izkušnje levičarjev, ki so se morali znajti v svetu desničarjev, kar je bilo posebej prelomno povezano s šolo, so v sodobni pedagoški in drugi literaturi deloma že zabeleženi, a bi bilo dobro raziskovanju teh vprašanj več pozornosti nameniti tudi v prihodnje.

Viri in literatura

Literatura

- Boroša, Jože: *Levica v sencih desnice*: je leva roka grda roka? Ljubljana: Forma 7, 1998.
- Carter, Rita, Aldridge, Susan, Page, Martyn, Parker, Steve: *The Brain Book*. London: Dorling Kindersley Limited, 2009.
- Dimnik, Jakob: Jezikov nauk v prvem šolskem letu, v *Učiteljski tovariš* 1899 (1. 5.). 1. 39, št. 13, str. 100.
- Enciklopedija Slovenije*, geslo Helena Puhar. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1996, št. 10, str. 15.
- Hojan, Tatjana: Iz kotička gospoda Doropoljskega v »Zvončku« 1914. Še nekaj o Milici Stupan, v: *Šolska kronika* 2011, l. 20(44), št. 1/2, str. 225–227.
- Kocjan - Barle, Marta, Bajt, Drago (ur.), Ogrizek, Maja (ur. 2. knjige): *Veliki slovenski leksikon*, geslo levica. Ljubljana: založba Mladinska knjiga, 2004–(2005), str. 448.
- Kolb, Bryan, Whishaw, Ian Q. (University of Lethbridge): *An introduction to Brain and Behavior*. New York: Worth Publishers, 2001, 2006, 2011 (Third Edition).
- Lavrič, Vinko (ur.): Marijin Vrtec, v: *Angelček* 1934 (september), l. 43, št. 1, str. 15.
- Levstik Fran: *Najdihojca*. Ilustriral in opremil Francè Mihelič. Ljubljana: Mladinska knjiga 1956.
- M-l.: Otročje igre v pésecah, Kadar se otrok uči držati žlico, v: *Vrtec: slovenski mladini*, 1880 (1. 4.), l. 10, št. 4, str. 60.
- Marjanovič Umek, Ljubica, Zupančič, Maja, Fekonja, Urška, Kavčič, Tina: Gibalni razvoj po rojstvu, v: *Razvojna psihologija* (Razprave Filozofske fakultete). Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete, 2004.
- Mernik, Maja: *Moja leva*. Maribor: OŠ Ludvika Pliberška, 1999.
- Mihelič, Darja (ur.): *Gestrinov zbornik*. Zgodovinar o sebi: akademik prof. dr. Ferdo Gestrin (Spomini na mladost, predvajani 26. 3. 1995 na tretjem programu Radia Slovenija). Ljubljana: Založba ZRC (ZRC SAZU), 1999, str. 20.
- Puhar, Helena: Ali naj levičnika prisilimo k pisanju z desno roko ali ne?, v: *Sodobna pedagogika*, 1955, št. 1–2, str. 15–21.
- Prižbil, Drago(tin): Nekaj o vaji obeh rok, v: *Popotnik* 1900, št. 8/9, str. 244–245.
- Razgled po šolskem svetu: Čudna kazen, v: *Učiteljski tovariš* 1907 (12. 4.), l. 47, št. 15, str. 161–162.
- Sok, Marija (mentor: Uršula Lipovec Čebren): *Ali je levičarstvo lahko družbeni problem?* Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo in antropologijo, 2011/2012.
- Sovak, Miloš (prevod Miodrag V. Matić): *Vaspitni problemi levorukosti*. Beograd: Savremena škola, 1962.
- Sovak Miloš (prevod Miodrag V. Matić): *Metodika vaspitanja levaka*. Beograd: Savez društava defektologa Jugoslavije, 1968.
- Stupan, Milica: Naloga in cilj nove šole v luči individualne psihologije, v: *Popotnik*, 1932, št. 9, str. 267–272.

- Stupan, Milica: *Težko vzgojljivi otroci*. Maribor: Založba »Žena in svet«, 1936.
- Šijanec, Miro: Maribor: Jezikovni pouk in dušeslovje, v: *Popotnik*, 1914, št. 11, str. 259.
- Vauda, Mirko: Roditeljska vprašalnica, v: *Popotnik*, 1932, l. 53, št. 3, str. 76–78.
- Z-, Ured.: Navod učitelju pri pisalnem pouku, v: *Učiteljski tovariš* 1890 (15. 4.), l. 30, št. 8, str. 113–114.
- Wright, Ed: *Levični velikani svetovne zgodovine*. Prevedla: Ljubica Klančar, Andrej Kurillo. Olševke: Narava, 2012.

Spletni viri

- Socialna vzgoja, v: *Domoljub* 1925 (31. 12.), l. 38, št. 52, str. 605. Dostopno na Dlib: URN:NBN:SI:DOC-X2M5DIDD from <http://www.dlib.si>
- Naš domači zdravnik, v: *Slovenec* 1933 (20. 8.), l. 61, št. 188a, str. 10. Dostopno na Dlib: [http://www.dlib.si/results/?query=%27keywords%3dlevi%27&dnost%40OR%40fts%3dlevi%27&pageSize=25&frelation=Slovenec+\(1873\)](http://www.dlib.si/results/?query=%27keywords%3dlevi%27&dnost%40OR%40fts%3dlevi%27&pageSize=25&frelation=Slovenec+(1873))
- Katarina Kesič, Spregledani levičarji, 15. 5. 2010, dostopno na: <http://www.viva.si/%C4%8Clanki-o-bolezni-drugo/1608/Spregledani-levi%C4%8Darji>
- Trinajsti avgust – svetovni dan levičarjev, 12. 6. 2006, dostopno na: www.dnevnik.si/magazin/aktualno/estrada/29269
- Špela Zupan, Bo moj otrok levičar ali desničar, 9. 8. 2012, dostopno na: www.revijaanja.si/2012/.../bo-moj-otrok-levicar-ali-desnicar...
- Vprašanja z leve nimajo preprostih odgovorov, 13. 8. 2012, dostopno na: www.dnevnik.si/magazin/znanost-in.../1042546537
- Levičarji, 13. 8. 2002, dostopno na: <http://med.over.net/forum5/read.php?17,655565>
- Svetovni dan levičarjev 2002, 13. 8. 2002, dostopno na: <http://www.24ur.com/ekskluziv/zanimivosti/svetovni-dan-levicarjev.html>

Ustni viri in informacije

- Pogovori M. B. D. s sogovorniki v letu 2012: Terenski zapiski 2012, največ informacij: F. P., roj. 1938.
- Informacije, pridobljene v Ljubljani (upokojena učiteljica), 5. 10. 2012.
- Informacije, pridobljene v knjigarnah Mladinske knjige v Ljubljani, 4. 10. 2012.
- Podatki firme Schneider, Eurocom, d. o. o., Kranj.
- Podatki firme Pelikan, RAM 2 – Pelikan, Ljubljana.

Zusammenfassung

„Die linke Hand ist eine schlechte Hand“

Über das Akzeptieren der Linkshändigkeit an der Schule im Wandel der Zeit

Marjetka Balkovec Debevec

Die wissenschaftlichen Erkenntnisse bestätigen, dass es in der Gesellschaft 10 Prozent der Linkshänder gibt, jener Menschen also, bei denen bei bestimmten Arbeiten und Verrichtungen die linke Hand (auch das Bein, Ohr und Auge) die dominierende Rolle übernimmt. Die Linkshänder leben in der vorherrschenden Kultur der Rechtshänder, deshalb weckte ihre Eigenart schon seit eh und je verschiedene Vorurteile. Die Linkshänder mussten und müssen sich in gewissem Maße noch immer an das Leben der Rechtshänder anpassen. Besonders ausgesprochen war die Assimilation der Linkshänder in die Welt der Rechtshänder in Verbindung mit dem Schulwesen, vor allem beim Erlernen des Schreibens. Sehr lange versuchte man in der pädagogischen Praxis der slowenischen Schulen die Linkshänder an das Schreiben mit der rechten Hand zu gewöhnen. Zuerst waren die Maßnahmen sehr hart, sowohl psychisch als auch physisch. Häufig wurden die Kinder mit der Rute geschlagen, wenn sie den Schreibstift nicht mit der „richtigen Hand“ hielten. Später begann man in der Schule „weichere“ Maßnahmen zu ergreifen, um den Linkshänder dazu zu bringen, mit der rechten Hand zu schreiben. Dabei handelte es sich meistens um ein beharrliches Zureden. Die Erfahrungen und Erinnerungen bezeugen, dass erst Ende der 70er und Anfang der 80er Jahre des 20. Jahrhunderts der Zwang, dass die Linkshänder das Erlernen von Schreiben und Zeichnen mit der rechten Hand meistern sollen, aus slowenischen Schulen in Wirklichkeit verschwindet. Auf dem Gebiet Sloweniens gab es in der Vergangenheit nicht sehr viele fachliche Diskussionen über die pädagogischen Probleme der Linkshänder an den Schulen. Ausführlicher beschäftigte sich in den 30er Jahren des 20. Jahrhunderts mit diesen Fragen die Pädagogin Milica Stupan, die betonte, dass die Linkshänder eine besondere Aufmerksamkeit benötigen und dass man sehr behutsam mit ihnen umgehen sollte. Im Einklang mit den damals allgemein geltenden Grundsätzen empfahl sie, dass die Linkshänder unermüdlich die schlechtere rechte Hand üben sollten. Nach dem zweiten Weltkrieg beschäftigte sich Mitte der fünfziger Jahre die Pädagogin Helena Puhar mit dieser Frage und präsentierte in ihrer Untersuchung neue Feststellungen und Erkenntnisse über die Linkshänder und ihre Ausbildung. Obwohl immer noch die Anforderung galt, dass man bei den Beginnern zunächst mit der Umstellung, also mit dem Erlernen des Schreibens mit der rechten Hand versuchen sollte, machte sie insbesondere darauf aufmerksam, dass es notwendig ist, das Schreiben mit der linken Hand zu erlauben, sobald die Lehrer bemerken, dass der Linkshänder wegen des Schreibens mit der rechten Hand enttäuscht und verwirrt ist. Neue Erkenntnisse in der Schulpraxis verbreiteten sich zu uns auch durch die Arbeit des tschechischen Arztes und Defektologen Dr. Miloš Sovak, der unter anderem betonte, dass es notwendig ist, dem linkshändigen Kind am Anfang der Grundschule die Möglichkeit zu bieten, selbst zu wählen, mit welcher Hand er schreiben wird. Da aber auch die Lehrer nicht genügend Kenntnisse hatten, wie den Linkshändern das Schreiben beizubringen, veröffentlichte er auch die Methodik der Ausbildung der Linkshänder.

Durch die Verbreitung der neuen Erkenntnisse und dem allmählichen Überwinden von Vorurteilen über die Linkshänder, verbreitete sich in der modernen Schulpraxis das Erlernen des Schreibens mit der linken Hand und die Schreibstifthersteller boten auf dem Markt auch besondere Schreibstifte für die Linkshänder (Schneider, Pelikan). Die Linkshänder bekamen sogar ihren Tag, das ist der 13. August. Die Erinnerungen und die Erfahrungen der Linkshänder, die sich in der Welt der Rechtshänder zurechtfinden mussten, was insbesondere mit der Schule verbunden war, sind in der modernen pädagogischen und anderen Literatur bereits verzeichnet. Trotzdem wäre es notwendig, diesen Fragen in Zukunft mehr Aufmerksamkeit zu widmen.